

ВЛИЯНИЕ НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ФИНАНСОВОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВОТА

Таня Стайкова Йорданова

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов
Катедра „Финанси и кредит“

Резюме: В условията на пазарно стопанство инфлацията оказва влияние върху поведението на индивидите при вземане на финансови решения. В настоящата разработка се изследва промяната на Хармонизирания индекс на потребителските цени, доходите и потреблението на индивидите през периода 2007–2017 г. Методологията за осъществяване емпиричните изследвания на финансовото поведение на домакинствата по децилни групи се базира на прилагане на аналитични функции, приложими за модели с финансови данни. Представят се резултатите, постигнати при използване на подход, основаващ се на стандартното отклонение, които потвърждават значимостта на размера на дохода при вземане на решение за потребление в условията на промяна на Хармонизирания индекс на потребителските цени. Авторът подчертава ролята на държавата за повишаване финансовата грамотност на индивидите с цел избор на рационално финансово поведение спрямо посоката и динамиката на макроикономическите процеси.

Ключови думи: инфлация, доходи, потребление.

JEL: E31, D11, D12.

IMPACT OF INFLATION ON THE FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS

Tanya Yordanova

The D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
The Department of Finance and Credit

Abstract: In a market economy inflation influences the individual behavior in making financial decisions. The article focuses on the change in the Harmonized index of consumer prices, income and individual consumption over the period 2007-2017. The methodology for performing empirical studies on household financial behavior in decile groups is based on the application of analytical functions applicable to models with financial data. The results achieved using a standard deviation approach confirming the significance of the amount of income when deciding on consumption under the terms of the Harmonized Index of Consumer Prices are presented. The author emphasizes the role of the state in enhancing the financial literacy of individuals in order to choose rational financial behavior towards the direction and dynamics of macroeconomic processes.

Keywords: inflation, incomes, consumption.

JEL: E31, D11, D12.

Въведение

Домакинствата, в качеството си на икономически субекти, участват в факторните и продуктовете пазари, формират своите входящи и изходящи парични потоци. Фундаментален проблем, който решава всяко домакинство, е, как да разпредели ограничения си доход, за да постигне едновременно както най-голямо удовлетворение на своите потребности, така също да формира фонд за спестяване и инвестиране с цел максимизиране на богатството. Финансовите решения са детерминанта на оптималното разпределение на дохода на индивидите и домакинствата между различните блага. Икономическата нестабилност, в резултат от минали действия, налага изследването на поведението на индивидите при ценова промяна с цел намаляване или предотвратяване последствията от инфлацията. Ето защо анализът на влиянието на инфлацията върху доходите и потреблението на домакинствата в България е предизвикателна област от научното познание. Самата актуалност на темата е породена от променящата се макрофинансова обстановка. В икономическите теории за инфлацията и съвременните концепции за финансовото поведение на индивидите, като стопански субекти, са налице противоречиви схващания, но независимо от различните виждания инфлацията оказва влияние върху финансовите решения.

На тази основа **за обект** на изследване в разработката се определят паричните потоци на домакинствата в България. **Предмет** на изследването е влиянието на инфлацията при вземане на финансови решения за потребление от домакинствата. **Цел** на статията е, да се анализира въздействието на инфлацията върху доходите и потреблението на индивидите и нейното влияние при избор на финансово поведение.

В изследването авторът защитава **тезата**, че финансовото поведение на домакинствата е функционално обвързано с доходите, потреблението и инфлацията и поведенчески зависимо от нивото на индивидуална финансова грамотност, осигуряващо разпознаване и прецизна оценка на влиянието на финансовите индикатори върху посоката и динамиката на макроикономическите процеси в държавата.

Във връзка с изпълнението на поставената цел се поставят следните **задачи**:

- Да се извърши исторически преглед на концепциите за инфлацията.
- Да се очертае теоретичната рамка на влиянието на инфлацията върху финансовата дейност на домакинствата.
- Да се изследва динамиката на Хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ) за периода 2007–2017 г.
- Да се анализира въздействието на ХИПЦ върху доходите и потреблението на домакинствата по децилни групи за периода 2007–2017 г.

За анализа се използват данни на НСИ, Министерството на финансите и БНБ. Анализът е за периода 2007–2017 година. Изследването е проведено чрез прилагане на аналитични функции в MS Excel (Костов, 2018), приложими за модели с финансови данни.

I. Исторически преглед на концепциите за инфлацията

В условията на пазарно стопанство инфлацията е проявление на икономическата нестабилност. Продължителното инфлационно повишаване на цените е сложно и противоречиво явление, което е предмет на изследването на редица изследователи и множество различни школи.

Според класическата школа в основата на инфлацията стоят пазарните несъвършенства и деформации в резултат от намесата на държавата и монополите. В случаите, когато на държавата не достигат средства в бюджета, се емитират допълнително пари в обращение, превишаващо реалното производство на стоки и услуги, което води до нарастване на съвкупното търсене спрямо съвкупното предлагане и като краен резултат се появява т.н. инфлация на търсенето.

Д. М. Кейнс (Кейнс, 2013) разглежда инфлацията като следствие от прекомерното нарастване на съвкупните разходи спрямо съвкупното предлагане при пълна заетост на икономиката. За да се намали ефектът от тази диспропорция, е необходимо да се намалят съвкупните разходи чрез провеждане на рестриктивна фискална политика.

За М. Фридман инфлацията е процес, при който предлагането на пари изпреварва тяхното търсене. За да се предотврати инфлацията, монетаристите препоръчват, темпът на увеличаване на паричното предлагане да съответства на темпа на нарастване на реалния БВП. Според Д. Сакс основната причина за инфлацията са хроничните бюджетни дефицити, породени от прекалено голямата намеса на държавата в икономиката, чрез вземане на заеми или печатане на пари, което увеличава вътрешния и външния дълг. Това обезценява националната парична единица и води до намаляване на нейния валутен курс. Изходът е провеждане на рестриктивна политика (Василев, 2016).

Теоретичната дефиниция в „Икономическа енциклопедия“ (Христова & Миркович, 2005) определя инфлацията като „всеобщо и относително дълготрайно нарастване на цените на продуктите и услугите, което води до намаляване на покупателната способност на паричната единица и до повишаване стойността на живота“. Тя прераства в порочна инфлационна спирала, когато няма закъснение между темповете на нарастването на работната заплата и тези на повишаването на цените. Има негативни икономически и социални последици, сред които спадат преразпределението на доходите и богатството в посока от кредиторите към дебиторите, дефор-

мирането на относителните цени на стоките и понижаването на реалните доходи.

Според С. Савов (Савов, 1998) инфлацията може да се разглежда като всеобщо и относително дълготрайно общо нарастване на цените на стоките и услугите, което намалява покупателната способност на паричната единица и повишава стойността на живота. Б. Михайлов (Михайлов, 2010) дефинира инфлацията като дълготрайно повишаване на всички стоки и услуги и се отъждествява с намаляване на покупателната стойност на парите. Л. Кирев (Кирев & колектив, 2010) определя инфлацията като дълготраен процес на покачване общото равнище на цените на крайните продукти за потребление и на производствените фактори. При инфлацията не всички цени се увеличават. Някои остават стабилни, а други дори намаляват. Основна причина е, че количеството пари в обращение нараства по-бързо от количеството стоки и услуги.

Историческият преглед на концептуалните основи на инфлацията показва, че инфлацията е неизменна част от развитието на пазарното стопанство. Икономическата нестабилност, в резултат от минали действия, налага изследването на поведението на индивидите при ценова промяна с цел намаляване или предотвратяване последствията от инфлацията. Отрицателното влияние на инфлацията както върху относителните цени на стоките и в обема на произвежданата продукция, така също и върху преразпределение на доходите и богатството на различните слоеве от населението, оказва двойко въздействие върху стопанската дейност на индивидите и се явява детерминанта на тяхното финансово поведение.

II. Теоретични концепции за вземане на финансови решения от домакинствата

В основата на финансовите решения е мерната единица за тяхното оценяване – парите. Именно способността за изпълнение на техните четири основни функции на дадена национална територия култивира огромна територия от теоретични концепции, в които индивидите и техните богатство, доходи и потребление са водещи. В началото на миналия век Кейнс разработва основните идеи на теорията на абсолютния доход (Кейнс, 2013). Според Кейнс решаващ фактор за спестяване е абсолютният доход и предлага потреблението и спестяванията на домакинствата да се разглеждат като производни на разполагаемия доход.

Според Фридман (Caroll, 2001) индивидите вземат решение за потребление и спестяване на основата на очаквания съвкупен доход в рамките на своя живот, който нарича „перманентен“ доход. Фридман смята, че хората се опитват да поддържат относително постоянно и приемливо за тях равнище на жизнения стандарт, като не вземат под внимание възникнали временни отклонения от текущия доход. На тази основа прави предполо-

жения, че върху финансовите решения на индивидите влияние оказва не размерът на дохода, а фактори като съотношението между персонално богатство и текущ доход.

Съвременните теории за спестяването са повлияни от теорията за рационалните очаквания и утвърждават разбирането, че потреблението зависи не само от текущите и миналите доходи, но и от бъдещите очаквания на индивидите. В случаите, в които домакинствата очакват нарастване на бъдещите доходи, се променя начинът на потребление и в текущия момент (Радулова & Павлова, 2016) .

Инфлацията е изменението в равнището на цените и според хипотезата на рационалните очаквания индивидите отчитат текущата политика на правителството, когато формулират своята прогноза за инфлацията като детерминанта на техните финансови решения (Idson & Miller, 1994). Ако инфлацията е предвидена, трансфер на богатството между различните групи от населението не се осъществява. Всеки индивид ще се опита да предприеме мерки, за да минимализира отрицателните последици, като трансформира спестяванията в чужда валута или превръщането им в реални активи. В модела за рационалните очаквания стопанските агенти променят своите решения съобразно възникналите благоприятни предпоставки от новата макрополитика. Хипотезата за рационалните очаквания не допуска, че стопанските агенти правят грешки в своите предвиждания. Според рационалните очаквания индивидите могат да предвидят влиянието на промените в политиката и да приспособят своите действия, което ще компенсира влиянието на измененията. Обществото може да предвиди ефектите от експанзивната политика: кредиторите ще предявят искане за по-висок лихвен процент, синдикатите ще настояват за приспособяване на доходите.

Хипотезата за рационалните очаквания внушава, че е възможно забавяне на инфлацията чрез рестриктивен курс, докато бъде поставена под контрол. Концепцията за рационалните очаквания не може да се приема еднозначно, тъй като върху персоналната финансова дейност оказват влияние индивидуални очаквания и нагласи, обусловени от възраст, пол, образование и ниво на финансова грамотност.

Алтернативен възглед на теориите за рационалните очаквания е разбирането, че хората възприемат за най-добър индикатор на бъдещето онова, което се е случило в миналото. В реалната икономика не е възможна механична връзка между опита от миналото и очакванията за бъдещето, тъй като ускоряването или забавянето на инфлацията заставя стопанските субекти да променят своите очаквания, които изостават от фактическото развитие.

Въз основа на анализиранияте становища относно мотивите за потребление и спестяване на индивидите може да се изведе собствена дефиниция: **В условията на развиващи се икономики финансовите решения на индивидите за потребление и спестяване се обуславят от дохо-**

да и бъдещите очаквания за неговата промяна като детерминанти на персоналното богатство и фактори на динамиката в текущото потребление.

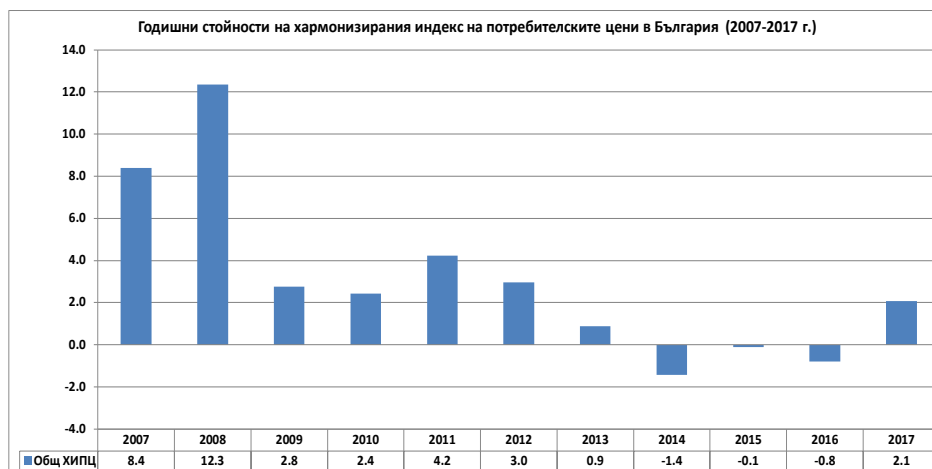
III. Изследване влиянието в промяната на Хармонизирания индекс на потребителските цени върху финансовото поведение на индивидите

Според М. Павлова индивидите като икономически агенти извършват различни финансови дейности, като потребители, спестители, получатели на работна заплата, доходи от собственост, собственици на имуществва, земя, лица, възползващи се от социални трансфери, върху които инфлацията оказва влияние, (Радулова & Павлова, 2016). Повишаването на ефективността от персоналната финансова дейност е следствие от оценката на неблагоприятните фактори, предизвикващи инфлация, и прилагането на стратегии с цел минимализиране отрицателното влияние на инфлацията според нивото на финансовата грамотност на индивидите.

Хармонизираният индекс на потребителските цени (ХИПЦ) е показател за измерване на общото относително изменение на цените на стоките и услугите, които се използват от домакинствата за лично потребление. Това изменение се отразява на действителната покупателна способност на индивидите. В българската практика е възприето формирането на „потребителска кошница“ с определен набор стоки и услуги, чиито цени се наблюдават периодично. ХИПЦ отразява само ценовите изменения, но не и промяната в модела на потребление, което потребителите вероятно правят, за да се приспособят към относителното ценово изменение.

В обхвата на настоящата разработка се изследва динамиката на ХИПЦ през периода 2007–2017 г. Домакинствата са разделени според благосъстоянието и общия доход по децилни групи, като се изследва влиянието на Хармонизирания индекс на потребителските цени върху финансовите решения за потребление в зависимост от персоналното богатство и текущия доход.

Основен измерител на относително изменение на цените на стоките и услугите, които се използват от домакинствата за лично потребление, е Хармонизираният индекс на потребителските цени. През 2007 г. България е приета в Европейския съюз, като един от критериите за конвергенция, позициониран в Глава първа, Раздел VI на Маастрихтския договор, е, нито една страна да не превишава с повече от 1.5 пункта средния темп на инфлация в трите страни с най-нисък темп за среден темп на инфлация с повече от 1,5% на нарастване на цените, като за основа се взема индексът на потребителските цени (ЕЦБ, 2018).

Източник: НСИ.

Фигура 1. ХИПЦ в България за периода 2007–2017

През периода на присъединяването на България в ЕС до 2017 г. инфлацията на потребителските цени в България показва значителни колебания. След 2007 г. икономическата интеграция способства за реалната конвергенция чрез т. нар. ефект Баласа – Самюелсън или „двойна инфлация”. Това е феномен, наблюдаван единствено в икономиките, намиращи се в процес на сближаване на ценовите равнища, а основна причина са разликите в производителността на труда между тях и развитите държави. Макар и България, в условията на валутен борд (Радков & Захариев, 2013), през 2008 г. се наблюдава най-високият темп на инфлация-12%, като основен принос има повишението на международните цени на храните и суровия петрол, от чийто внос страната е силно зависима. Икономическата рецесия от 2009 г. допринася за резкия спад на инфлацията. От 2012 г. до юни 2013 г. според НСИ годишната инфлация е 2.6 %.

Основните изводи, които могат да се направят, са, че приемането на България в ЕС и спазването на критериите на конвергенция влияят положително на ХИПЦ и той запазва относително ниски стойности, като достига отрицателни стойности през периода 2014 г. до 2016 г. в резултат на отрицателните лихвени проценти, наложени от ЕЦБ.

IV. Аналитична оценка на въздействието на ХИПЦ върху доходите и потреблението на домакинствата по децилни групи за периода 2007–2017 г.

В обхвата на настоящото изследване се анализират доходите и разходите на домакинствата по децилни групи, за да се разгледа финансовото поведение спрямо промяната на ХИПЦ.

Таблица 1

Доходи в лв. на домакинствата в България по децилни групи

Година	Децилни групи										Отклонение	
	Първа	Втора	Трета	Четвърта	Пета	Шеста	Седма	Осма	Девета	Десета	Група 10 / група 1	Ранг
2007	3196	4134	4673	5302	6218	7007	7878	9100	10631	17066	5.34	13870
2008	3606	4702	5107	5743	6457	7776	8084	10839	12553	18809	5.22	15203
2009	3812	5094	5558	6316	7183	8102	9530	11000	13054	19090	5.01	15278
2010	3590	5251	5581	6292	6923	8162	9417	10880	12490	18447	5.14	14857
2011	3395	5200	5532	6250	7161	8364	9463	11430	13014	19326	5.69	15931
2012	3753	5436	5934	6916	7744	9160	10419	12446	14881	22129	5.90	18376
2013	4312	6098	6544	7336	8444	9756	11522	13734	16070	25703	5.96	21391
2014	4819	6329	7013	8352	8812	10346	11831	14064	16287	23788	4.94	18969
2015	5078	6556	7082	8128	9329	11287	12431	13987	16857	23036	4.54	17958
2016	5153	6403	7678	8233	9598	11070	12417	14607	17032	24231	4.70	19078
2017	5541	6829	7490	8919	10321	11619	13311	15488	17760	25958	4.68	20417

Източник: НСИ, собствени изчисления.

Целта на групирането на домакинствата по децилни групи е да се установи спецификата в поведението на отделните групи спрямо критериите „доход на домакинства“ и „потребление на едно домакинство“. Разглеждайки доходите на домакинствата по децилни групи и според промяната в ХИПЦ, се установява, че през 2008 г. и 2009 г., когато ХИПЦ е съответно 12% и 2.8 %, има нарастване на доходите при всички децилни групи (вж. Таблица 1). През 2010 г. и 2011 г., когато индексът на ХИПЦ е съответно 2.4 % и 4.2 %, доходите на втора и трета децилна група нарастват, докато при седма, осма, девета и десета децилни групи доходите намаляват (вж. фиг. 2). През 2012 г. и 2013 г., при съответно ХИПЦ 3% и 0.9 % , доходите на всички децилни групи нарастват. През 2014, 2015 и 2016 г. ХИПЦ бележи отрицателни стойности, но се запазва тенденцията към нарастване на доходите. През 2017 г., когато ХИПЦ достига 2 %, се наблюдава повишение на доходите във всички децилни групи.

В обобщение от проведения анализ на влиянието на ХИПЦ върху доходите може да се отбележи, че периодите с повишено ниво на инфлация се характеризират и с увеличаване на доходите във всички децилни групи. От гледна точка на съотношението между групата с най-високи доходи и тази с най-ниски доходи като рекордна за разрива между най-богати по доходи и най-бедни по доходи домакинства е 2013 г. със съотношение от 5,96 пъти за десета децилна група спрямо първа децилна група.

па. Това е и последната година с положителна инфлация от само 0,9% преди изпадане в тригодишен период на дефлационни стойности на НРС за страната. В абсолютно изражение през 2013 г. разрывът в доходите между десета и първа децилни групи достига и рекордните 21,391 хил. лв. На другия полюс е последната анализирана година от 11-годишния период 2007–2017 г., когато отношението в доходите между десета и първа децилни групи е само 4,96 пъти при стойност на НРС от +2,1%.

Таблица 2

Годишен темп на изменение на доходите на домакинствата по децилни групи в България за периода 2007–2017 г.

Годишен темп на изменение на доходите на домакинствата по децилни групи на верижна база (t/(t-1))	НРС															
	година	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	X	X	X	X	X
Десета	10.21%	18.08%	3.99%	-3.37%	4.77%	14.30%	16.15%	-7.45%	-3.16%	5.19%	7.13%	4.55%	-7.45%	12.35%	7.81%	171.70%
Девета	19.11%	1.49%	-1.09%	-4.32%	5.06%	8.89%	7.99%	1.35%	3.50%	1.04%	4.27%	5.44%	-4.32%	18.08%	6.55%	120.24%
Осма	2.61%	1.49%	-1.19%	0.74%	0.49%	10.10%	10.33%	2.40%	-0.55%	4.43%	6.03%	5.61%	-1.09%	19.11%	6.03%	107.49%
Седма	10.97%	4.19%	17.89%	0.74%	2.47%	9.52%	6.51%	6.05%	9.10%	-0.11%	4.96%	5.53%	-1.19%	17.89%	5.97%	107.95%
Шеста	3.84%	11.24%	9.98%	-3.62%	3.44%	8.14%	9.04%	4.36%	5.87%	2.88%	7.53%	5.26%	-1.92%	10.97%	4.06%	77.29%
Пета	8.32%	9.98%	9.98%	-0.38%	-0.67%	10.66%	6.07%	13.85%	-2.68%	1.29%	8.33%	5.48%	-2.68%	13.85%	5.68%	103.63%
Четвърта	9.29%	8.83%	8.83%	0.41%	-0.88%	7.27%	10.29%	7.17%	0.98%	8.42%	-2.45%	4.93%	-2.45%	10.29%	4.83%	97.85%
Трета	13.74%	8.34%	8.34%	3.08%	-0.97%	4.54%	12.18%	3.79%	3.59%	-2.33%	6.65%	5.26%	-2.33%	13.74%	5.14%	97.75%
Втора	12.83%	5.71%	5.71%	-5.82%	-5.43%	10.54%	14.89%	11.76%	5.37%	1.48%	7.53%	5.89%	-5.82%	14.89%	7.25%	123.18%
Първа	12.83%	5.71%	5.71%	-5.82%	-5.43%	10.54%	14.89%	11.76%	5.37%	1.48%	7.53%	5.89%	-5.82%	14.89%	7.25%	123.18%
D V(t-1)																
Средно																
Min																
Max																
SDDev																
CV																

Източник: НСИ, изчисления на автора.

Чрез Таблица 2 е даден допълнителен аналитичен разрез на динамиката в доходите по децилни групи, вкл. чрез неговото представяне на верижна база в процентно отклонение за всички децилни групи. Като модална за извадката може да се определи 2010 г., когато темпът на корекция в доходите е отрицателен за цели пет децилни групи (първа, пета, седма, осма и девета). На другия полюс е 2008 г., когато четири децилни

групи отчитат най-висока като темп позитивна корекция в доходите на домакинствата (втора, шеста, осма и девета децилни групи). Най-голяма отрицателна годишна корекция в доходите по децилни групи се отчита от девета група през 2014 спрямо 2013 г. в размер на минус 7,45%, докато най-голямата позитивна корекция е за осма група в началото на наблюдавания период 2008/2007 г. със стойност на темпа на позитивното изменение от плюс 19,11%, съчетана и с рекордна за периода корекция в ценовото равнище от плюс 12,35%, дължащо се на ефекта на ценовата конвергенция след влизането на страната в ЕС. Десета децилна група се отличава и с най-голямо отклонение от средния темп на позитивно нарастване на доходите за периода и възлиза на 7,81% стандартно отклонение спрямо средния темп за периода за тази група от 4,55%. Това определя и рекордна стойност на коефициента на вариация на темпа на корекция на доходите за десета децилна група от 171,7% спрямо средния темп за периода.

От гледна точка на средния темп на позитивна корекция в доходите на домакинствата с най-добри показатели е първа децилна група, която отчита средногодишна корекция на верижна база на доходите си от плюс 5,89%. Основен ефект върху тази водеща за първа децилна група стойност оказва регулаторната функция на държавата чрез политиката на ежегодно нарастване на размера на минималната работна заплата (МРЗ), който за 2017 г. достигна 460 лв., а през 2018 г. е 510 лв. Този изпреварващ спрямо кумулативната инфлация темп на нарастване на доходите за страната е 2,56 пъти от гл. т. МРЗ през 2017 г. спрямо 2007 г. (180 лв.).

Оптимизирането на поведението на рационалния потребител е съобразно избора на най-добрата алтернатива, според която дохода и цената оказват влияние върху решенията на потребителите. В съответствие с теорията за рационалните очаквания високата цена би намалила потреблението. Според прилаганата от НСИ методология потреблението на домакинствата представлява количествата консумирани хранителни продукти и напитки при домашни условия и не включва консумацията в заведения за обществено хранене (вж. табл. 3).

Разглеждайки потреблението на индивидите по децилни групи и според влиянието на ИПЦ, се установява, че през 2008 г., когато ХИПЦ отбелязва най-висока стойност, при първа, втора, четвърта, седма, осма и девета децилни групи, се забелязва най-висок растеж на потреблението, съизмерим с темпа на инфлационна корекция на ценовите равнища (вж. табл. 4). През 2013 г. разликата между съотношението на най-богатите 10% и най-бедните 10% в потреблението достига 2,08 пъти. През 2009 г. разрывът в потреблението на изследваната най-масова потребителска група „Храна и безалкохолни напитки“ е с най-ниска величина от само 1,69 пъти на десета спрямо първа децилна група.

Таблица 3

Потребление на домакинствата в България по децилни групи за периода 2007–2017 г. в лв. (Група „Храна и безалкохолни напитки“)

Година	Децилни групи										Отклонение	
	Първа	Втора	Трета	Четвърта	Пета	Шеста	Седма	Осма	Девета	Десета	Група 10 / група 1	Ранг
2007	2123	2032	2106	2241	2473	2656	2833	3021	3270	3822	1.80	1699
2008	2469	2298	2262	2411	2599	2859	3121	3454	3703	4229	1.71	1760
2009	2532	2366	2328	2483	2660	2906	3169	3377	3703	4275	1.69	1743
2010	2458	2465	2367	2496	2632	2871	3158	3491	3676	4178	1.70	1720
2011	2496	2520	2506	2555	2785	2969	3175	3598	3744	4248	1.70	1752
2012	2466	2501	2426	2736	2804	3202	3317	3606	3992	4621	1.87	2155
2013	2664	2738	2647	2794	3027	3194	3644	3991	4295	5532	2.08	2868
2014	2733	2672	2759	2949	3077	3343	3707	4021	4387	5053	1.85	2320
2015	2749	2642	2645	2831	3092	3527	3565	4073	4326	5017	1.83	2268
2016	2594	2538	2682	2799	3086	3307	3473	3950	4321	4991	1.92	2397
2017	2790	2670	2678	3011	3287	3450	3767	4140	4463	5259	1.88	2469

Източник: НСИ, собствени изчисления.

През периода 2014–2016 г. осем децилни групи отчитат рекордна стойност на намаление в стойността на потреблението на най-масовата потребителска стокова група. Визираният период съвпада и с трите дефлационни години и логично обяснява установената най-ниска темпова величина на корекция в стойността на потреблението. Като цяло промяната на ХИПЦ и текущият доход логично оказват влияние върху мащаба на потреблението на домакинствата в България, разпределени според дохода в децилни групи.

Анализът на влиянието на промяната на ХИПЦ върху потребителското поведение на домакинствата в зависимост от получавания доход през периода 2007–2017 г. дава основание да се резюмира следното:

- През периода 2008–2013 г. в България, според индекса на ХИПЦ, се отчита инфлация, като промяната на индекса в посока ръст или спад, характерни за 2010, 2011, 2012 г., не оказва съществено влияние върху поведението на индивидите при вземане на решения за потребление.

- През периода 2014–2016 г. е налице дефлация и при отрицателни стойности на ХИПЦ логично се отчита спад в бюджетите на домакинствата за потребление.

- През 2017 г., поради повишаване на международните цени на суровия петрол, се отчита инфлация, като домакинствата повишават ниво-

то на потребление при среден темп на корекция в бюджетите за потребление от плюс 5,30%.

Таблица 4

Годишен темп на изменение на потреблението на домакинствата по децилни групи в България за периода 2007–2017 г.

(Група „Храна и безалкохолни напитки“)

Годишен темп на изменение на потреблението на домакинствата по децилни групи на верижна база (t/(t-1))	НСР	
	година	НСР
2008/2007	16.30%	12.35%
2009/2008	2.55%	2.75%
2010/2009	-2.92%	2.44%
2011/2010	1.55%	4.22%
2012/2011	-1.20%	2.95%
2013/2012	8.03%	0.89%
2014/2013	2.59%	-1.42%
2015/2014	0.59%	-0.10%
2016/2015	-5.64%	-0.80%
2017/2016	7.56%	2.06%
Средно	2.94%	2.53%
Min	-5.64%	-1.42%
Max	16.30%	12.35%
StDev	6.31%	X
CV	214.73%	X
Първа	16.30%	10.65%
Втора	13.09%	10.65%
Трета	7.41%	10.65%
Четвърта	7.59%	10.65%
Пета	5.10%	10.65%
Шеста	7.64%	10.65%
Седма	10.17%	10.65%
Осма	14.33%	10.65%
Девета	13.24%	10.65%
Десета	10.65%	10.65%

Източник: НСИ, изчисления на автора.

Може да се направи изводът, че индивидите реагират по различен начин на увеличението в цените в зависимост от тяхното социално положение и статус. В разглеждания период се наблюдава, че промяната на ХИПЦ и текущият доход оказват относително логично влияние върху потребителското поведение на индивидите в България, разпределени според дохода в децилни групи. Въпрос на провеждане на допълнителни проучвания е установяването на конкретния ефект на двата фактора върху потреблението, измерен чрез коефициентите на корелация и детерминация (Захариев & колектив, 2016).

Заклучение

Цялостният преглед на проблема за инфлацията, теоретичните постановки и аналитичните резултати от изследването са от особена важност за определяне финансовото поведение на индивидите в условията на пазарна икономика. Обект на допълнителен изследователски интерес обаче може да бъде релацията между доходите от депозити при спестяване и размера на НРС, където за 2018 г. се очаква, стандартните спестовни продукти да отчетат отрицателна реална доходност. Това от своя страна може да „провокира“ домакинствата към решения за инвестиции в недвижима собственост с цел владение или отдаване под наем за цялостно нарастване на богатството на домакинствата и защита на паричните спестявания от ефекта на прогнозирано рекордна за последните десет години инфлация, измерена чрез НРС.

Извършеният анализ за периода 2007–2017 г. изследва влиянието на ХИПЦ върху доходите и потреблението на домакинствата, разпределени в децилни групи, и дава основание да се резюмира следното:

1. Върху финансовото поведение на домакинствата оказват влияние макроикономически въздействия.
2. Индивидите реагират по специфичен за всяка децилна група начин на потребление при промяна в НРС.
3. Макроикономическите въздействия на регулаторни политики по повишаване на минималната работна заплата и борба с дефлацията, съчетано с нарастване на БВП на страната, водят до цялостно подобрене във финансовото състояние на домакинствата.

Изборът на рационално финансово поведение от домакинствата с цел нарастване на благосъстоянието налага повишаване на финансовата грамотност като непрекъснат процес, регулиран от държавата с неотменната роля на индивидите. Според автора влиянието на държавата за повишаване нивото на финансова грамотност при домакинствата от първа и втора група е предпоставка за реализиране на по-високи доходи, от една страна, положителната промяна в нивото на финансова грамотност е предиктор за увеличаване материалното състояние на домакинствата и ясното разграничаване на средна класа в България, от друга страна.

Използвани източници

- Bussolo, M. H. (2008). Is The Developing World Ditching Up? *Global Convergence and National Rising Dispersion* (стр. 1-27). World Bank Policy Research Working Paper : The World Bank.
- Caroll, C. (2001). *A theory of the consumption function with and without liquidity constraints*. Cambridge: MA.
- Idson, T., & Miller, M. (1994). *The Effect of Household Characteristics on Household Specific Inflation Rates: An Application to Trends in Child Poverty and Educational Real Wage Differentials*. Columbia: Columbia University.
- Василев, Й. Ш. (2016). *Макроикономика*. Велико Търново: Абагар.
- Захариев, А., & колектив. (2016). *Финансов анализ*. В. Търново: ФАБЕР.
- Исмаилов, Т. (1 декември 2012 г.). Подходното неравенство между България и страните от ЕС и последиците от него. *Годишен алманах научни изследвания на докторанти*, стр. 642-657.
- Кейнс, Д. (2013). *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. София: Изток-запад.
- Кирев, Л., & колектив. (2010). *Макроикономика*. Велико Търново: Абагар.
- Костов, Д. (2018). *Финансово моделиране с MS Excel за докторанти*. Свищов: СА" Ценов".
- Михайлов, Б. (2010). *Приложна макроикономика*. София: Нова звезда.
- Николова, Д. С. (2016). *Бедността в България*. София: И.П.И.
- Радков, Р., & Захариев, А. (3 2013 г.). Валутният борд в България: теоретични разсъждения и емперични резултати. *Народостопански архив*, стр. 3-16.
- Радулова, А., & Павлова, М. (2016). *Персонални финанси*. Велико Търново: Фабер.
- Савов, С. М. (1998). *Икономикс*. София: Тракия -м.
- Христова, И. К., & Миркович, К. (2005). *Икономическа енциклопедия*. София: Наука и изкуство.